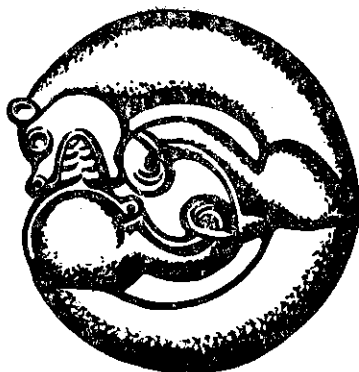

ПУБЛІКАЦІЇ АРХЕОЛОГІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ

РИБАЛЬСЬКІ ГРУЗИЛА З ПОСЕЛЕННЯ ОЛЬХОВА 5 НА СІВЕРСЬКОМУ ДІНЦІ

О. Ф. Горелік

Публікація присвячена знахідці неолітичних рибальських грузил на Сіверському Дінці.

1984 р. під час дослідження неолітичного поселення Ольхова 5 на Сіверському Дінці було знайдено п'ять рибальських грузил, складених стовпчиком один на одному, з них два цілі й три в уламках.

Поселення Ольхова 5 розташоване за 3,5 км на південний захід від с. Муратове Новоайдарського району Луганської області, на 1,5 км вище за течією р. Сіверського Дінця від впадіння у нього лівої притоки — р. Ольхової. Воно міститься на дюноподібному підвищенні біля краю першої надзаплавної тераси лівого берега Сіверського Дінця, висотою 4,6 м над літнім рівнем води у заплавному озері Стигло.

Матеріали поселення — кераміка і крем'яний інвентар — в культурному та хронологічному відношенні належать до комплексів раннього неоліту дніпро-донецької культури на Сіверському Дінці¹. На відстані 2,5 см від краю дисків в техніці біконочного свердління зроблено знахідок, у центральній частині якого лежали вказані грузила. Вони залягали на глибині 1 м від поверхні, в основі культурного шару. Ніяких контурів ями для них не виявлено.

Чотири грузила виготовлені з тонкоплитчастого пісковіку палеозойського часу, поклади якого є за 12—15 км на протилежному боці Дінця, у басейні р. Західної Комишевахи. На поверхню тут виходять також поклади великозернистого пісковіку, з якого виготовлене п'яте, погано збережене грузило.

Грузила ідентичні за формою, розмірами, технікою виготовлення, а ті, що цілі, й за вагою (450 г), тому дуже імовірно, що їх виготовлено однією людиною до рибальської сітки. Вироби являють собою плоскі округлі диски, краї яких старанно відшліфовані з обох боків (рис. 1; 2). Серед матеріалів поселення є пісковикові абразиви із одно- або двобічними жолобками, розташованими вздовж плиток (рис. 3, 4). На відстані 2,5 см від краю дисків в техніці біконочного свердління зроблено отвори². Судячи за їх характером, можна припустити, що вони просвердлені за допомогою крем'яних свердел та розгортки. Це підтверджується знахідками свердел, які мають зношеність, можливу тільки при роботі по каменю (рис. 3, 2). Пісковикове грузило за формою подібне до описаних вище, але отвору в ньому нема, імовірно,

¹ Телегін Д. Я. Дніпро-донецька культура. — К., 1968. — С. 36—55.

² Семенов С. А., Коробкова Г. Ф. Технология древнейших производств. Мезолит-энеолит. — Л., 1983. — С. 32.

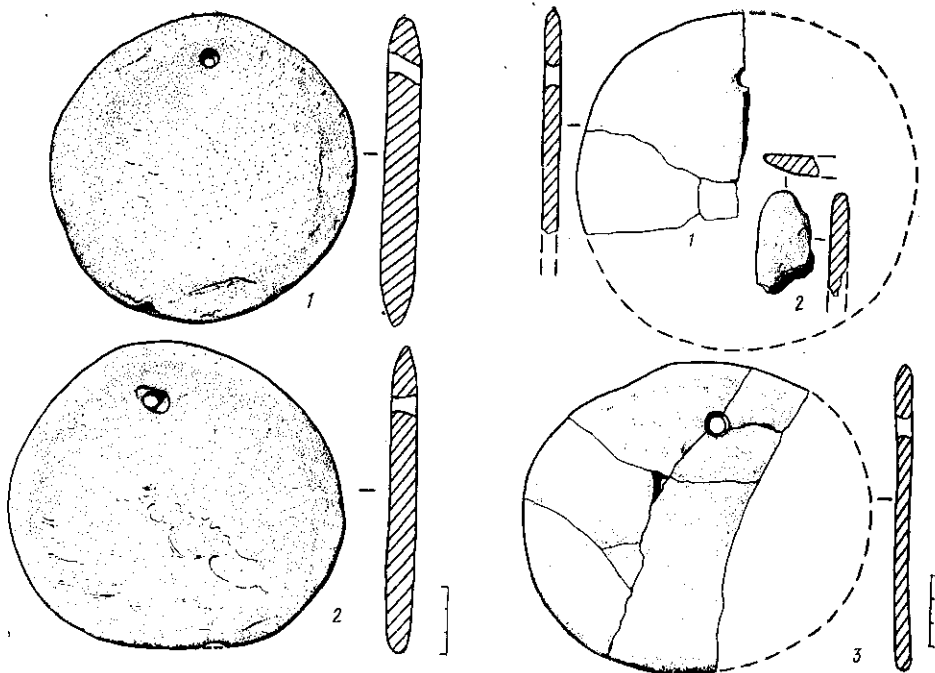

Рис. 1. 1, 2 — сланцеві грузила.
Рис. 2. 1, 3 — фрагментовані грузила; 2 — уламок грузила.

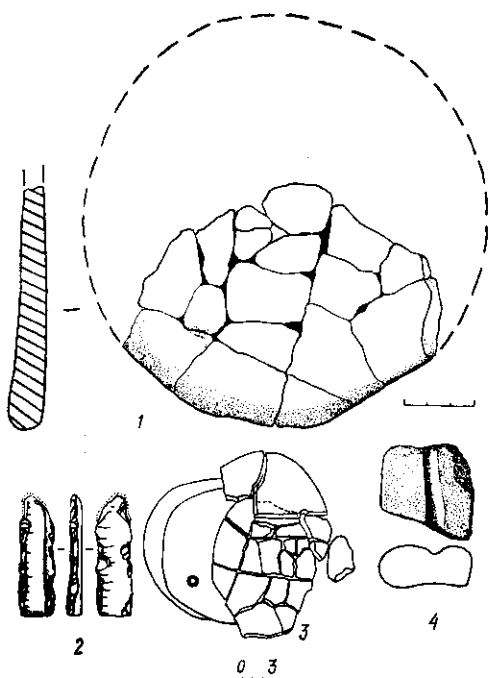

Рис. 3. 1 — фрагментоване пісковикове грузило; 2 — крем'яне свердло по каменю; 3 — розміщення грузила в стосі; 4 — жолобкуватий абразив.

курганських поселень та Черепашечного Яру³. Дослідники вважали їх важками до сіток⁴.

³ Крыжевская Л. Я. К вопросу о формах хозяйства неолитического населения в северо-восточном Приазовье // Первобытный человек, его материальная культура и

воно залишилося недоробленим (рис. 3, 1).

Розміщення грузил (рис. 3, 3) дозволяє розглядати їх комплекс в цілому як предмет зберігання перед початком чергового рибальського сезону. На користь цього свідчить, по-перше, спільне знаходження в одному стосі грузил, придатних для використання, й тих, що потребують доробки, — можливо, для цього й покладених зверху; по-друге, на відсутність зв'язку цілих грузил із сіткою вказує повне неспівпадання їх кріпильних отворів. Імовірно, грузила було покладено на зберігання пізньої осені або взимку, це й дає підстави для встановлення часу функціонування поселення.

Знахідки грузил на неолітичних пам'ятках Євразії — не рідкість. Типологічно близькі описаним, але менш досконалі грузила відомі серед матеріалів неолітичних пам'яток Північно-Східного Приазов'я: матвієво-

Знахідки грузил у скупченнях більш рідкісні. Серед них — «купа грузил» разом з поплавками та фрагментом сітки, виявлені в районі Виборга⁵, скарб із семи складених разом грузил, знайдений на південно-українському поселенні Кораблик⁶. Наш стос грузил функціонально близький останньому.

Серед матеріалів дніпро-донецької культури, до якої належать поселення Ольхова 5, відомі кілька уламків свердлених грузил, знайдених на пізньонеолітичному поселенні Олександрія на березі р. Осколу. На підставі цієї знахідки було зроблено висновок про використання дніпро-донецьким населенням «примітивних сіток» для рибальства⁷. Знахідка набору грузил на поселенні Ольхова 5 дозволяє говорити про досить розвинене рибальство з допомогою неводів ще на ранніх етапах розвитку дніпро-донецької культури.

Встановлення неводу передбачає наявність човна, в роботі мають брати участь не менш як три чоловіки⁸. Можливість використання човна жителями поселення Ольхова 5 безсумнівна. На користь цього свідчать добре налагоджені зв'язки з протилежним берегом Сіверського Дінця, звідки йшло постачання кам'яної та крем'яної сировини, а також наявність в його інвентарі великої серії крем'яних деревообробних знарядь: тесел, сокир, різців-гемблів. Розміщення грузил в центрі поселення, відсутність такого типу знарядь в інших його ділянках дозволяє припускати, що невід, оснащений описуваними грузилами, належав всьому населенню Ольхової 5, а лови риби були колективними.

Знахідка має певний інтерес і для висновків щодо чисельності населення басейну середньої течії Сіверського Дінця за часів мезоліту та неоліту. Стоянки донецької культури мезолітичного часу — поодинокі, крем'яний інвентар, що походить з них, звичайно, незначний; розташовані по берегах малих річок — приток Сіверського Дінця, частіше в їх верхів'ях. Кількість стоянок і поселень ранньонеолітичного часу різко зростає, розміщені вони одна поблизу одної безпосередньо по берегах Сіверського Дінця. Інвентар найбільш пізніх серед них (пам'яток типу Ольхова 5) налічує по кілька десятків тисяч кременів, понад тисяча виробів із повторною обробкою. Очевидно, на переході від мезоліту до неоліту в басейні Сіверського Дінця сталося значне зростання населення. Одною з можливих причин такого регіонального демографічного вибуху, як нам здається, було поширення високопродуктивного рибальства з використанням сіток, неводів та дерев'яних човнів, які серйозно потиснули застарілі технології добування риби, засновані на застосуванні остепів, заколів, волоків та верш. Невідне рибальство дало можливість мобілізувати харчові ресурси таких великих рік, як Сіверський Донець, й обумовило переміщення поселень на його береги.

Описана картина розвитку рибальства в басейні Сіверського Дінця добре узгоджується з динамікою розвитку рибальства в інших районах Європейської частини СРСР⁹, імовірно, вона була повсюдною і законмірною.

природная среда в плейстоцене и голоцене.— М., 1974.— С. 265; Белановская Т. Д. К вопросу о влиянии природной среды на материальную культуру в период неолита // Первообытный человек, его материальная культура и природная среда в плейстоцене и голоцене.— М., 1974.— С. 269; Белановская Т. Д. К вопросу о рыболовстве в период неолита на Нижнем Дону (по материалам поселения Ракушечный Яр) // КСИА АН СССР.— 1957.— № 141.— С. 109.

⁴ Лебедев В. Д. Пресноводная четвертичная ихтиофауна Европейской части СССР.— М., 1960.— С. 145.

⁵ Кларк Дж. Доисторическая Европа.— М., 1953.— С. 53.

⁶ Крыжевская Л. Я. Раннебронзовое время в Южном Зауралье.— Л., 1977.— С. 25.

⁷ Телегин Д. Я. Вказ. праця.— С. 206.

⁸ Кларк Дж. Указ. соч.— С. 53.

⁹ Крыжевская Л. Я. Некоторые данные о рыболовстве эпохи мезолита-энеолита в Степном и Урало-Поволжском районах СССР // КСИА АН СССР.— 1985.— № 181.— С. 46—40.

А. Ф. Горелик

РЫБОЛОВНЫЕ ГРУЗИЛА ИЗ ПОСЕЛЕНИЯ ОЛЬХОВАЯ 5 НА СЕВЕРСКОМ ДОНЦЕ

При раскопках неолитического поселения Ольховая 5 на Северском Донце были обнаружены 5 песчаных грузил от невода, сложенных в стопку в центральной части скопления находок в раскопе площадью 100 м². Находка этих грузил свидетельствует о развитом неводном характере рыболовства, коренным образом отличающегося от технологии рыболовства в мезолите. Мезолитические стоянки здесь редки и обычно располагаются в верховьях небольших рек. Рыболовство в это время проводилось с помощью острог, заколов, бредней. В неолите число стоянок по Северскому Донцу резко возрастает, что говорит о росте населения, обусловленного развитием более эффективной технологии рыболовства с помощью лодок и неводов. Большое количество орудий деревообработки в слое Ольховой 5 также подтверждает это наблюдение. Такая картина развития рыболовства в бассейне Северского Донца согласуется с динамикой развития этой отрасли хозяйства в других регионах Европейской части СССР, в частности на Нижнем Дону и в Приазовье.

A. F. Gorelik

FISHING PLUMMETS FROM SETTLEMENT OLKHOVAYA 5 ON THE SEVERSKY DONETS RIVER

Five sandstone plummets from the seine put in a pile in the central part of an aggregate of findings in a hole 100 m² were found during excavations of the Neolithic settlement Olkhovaya 5 in the Seversky Donets river basin. This finding evidences for the developed seine fishing radically differed from fishing in the Mesolith. Mesolithic settlements are rare here as they are usually located in the Upper reaches of small rivers. At those times fish-spears, stakes and drag-nets were main fishing instruments. In the Neolith the number of settlements in the Seversky Donets region sharply increased and this evidences for the growth of population due to the development of more efficient fishing methods: boats and seines. The great number of tools for wood-working found in the layer of Olkhovaya 5 also confirms this observation. Such a picture of fishing development in the basin of the Seversky Donets river agrees with the dynamics of its development in the other regions of the European part of the USSR, in the Lower Don and Azov Sea areas, in particular.

Одержано 12.03.90

ПІЗНЬОСКІФСЬКІ ПОСЕЛЕННЯ СХІДНОЇ ЧАСТИНИ ПЕРЕДГІРСЬКОГО КРИМУ

[матеріали до археологічної карти Кримської Скіфії]

С. Г. Колтухов

В статті публікуються дані про групу пізньоскіфських поселень, розташованих в східній частині Кримського Передгір'я.

Пізньоскіфські пам'ятки частини кримського передгір'я, що лежить між Салгіром та Феодосією, ще й досі не введено до наукового обігу. Оpubліковані дані, за поодинокими винятками¹, вичерпуються загальною етно-культурною атрибуцією об'єктів. Авторською метою є хронологіч-

¹ Баранов И. А. Археологические памятники у с. Новокленово // Археологические исследования на Украине в 1967 г.— Киев, 1968.— Вып. 11.— С. 210—215.